

Emerich Antolich je na glavni šoli v Rakovcu (Karlovac) po zapisu v avstrijskem vojaškem šematizmu (Militär-Schematismus 1840) napredoval v razrednega učitelja (Classenlehrer). Kot prvi razredni učitelj in lokalni direktor glavne šole se je podpisal leta 1846 na naslovnici Šolskega atlasa živali. Gotovo mu ni le to delo pomagalo k napredovanju, saj je bil avtor več hrvaško-nemških učbenikov, tudi katekizma, slovnice in abecednika, ter je Mirko (Imbro) Antolić še 1906 veljal za književnika. Tudi hrvaška retrospektivna bibliografija knjig pozna Antolića in ga navaja kot avtorja učbenikov. Enciklopedija ga ob osebnih podatkih (*Antolić, Mirko (Imbro): Nevinac pri Bjelovaru, 1801 – Petrinja, 25. novembra 1853*) predstavlja kot avtorja kar petnajstih učbenikov za krajiške osnovne šole, še bolj podroben je članek Marije Vrbećić v biografskem leksikonu.

Od 1850 se Antolich omenja kot direktor (šolski nadzornik) nemških glavnih šol v karlovškem delu Vojne krajine, kjer je 1849 nasledil upokojenega Franja Frasa. Antolića je podrobno predstavil tudi Antun Cuvaj v znameniti zgodovini šolstva in ga ima za enega od začetnikov pisanja učbenikov v Hrvaški in Slavoniji. „*Da, djela čedna, ali zlata vrijedna, u ono doba, doba uspavano...*“ kot je to pesniško opisal učiteljski in ravnateljski kolega Filip Mikojević, njegov vrstnik. Tudi drugače se Antolić kaže kot zavzet pedagog. Tako ga najdemo 1851 med naročniki avstrijskega pedagoškega tednika za osnovno šolstvo Österreichisches Pädagogisches Wochenblatt. Čeprav je bil Antolić rojen Hrvat, dober učitelj, pedagoški pisec in avtor hrvaških šolskih knjig, ga Cuvaj ni imel za prijatelja hrvaške prosvete, saj je v šolstvu v Vojni krajini postavljaj na prvo mesto nemščino. Že 17. 2. 1851 je bil z mesta šolskega direktorja (nadzornika) za področje karlovškega dela Vojne krajine premeščen na takšno mesto v Petrinjo in v vojaškem šematizmu je zapisan kot Emerich Antolić, direktor šolstva v banskem in varaždinskem delu Vojne krajine (K. k. Banal- und Warasdiner Militär-Gränze). Tako je vključen še v vojaški šematizem 1853, ki ga predstavlja ob tem tudi kot enega od štirih direktorjev Šolske direkcije državnih izobraževalnih ustanov v Vojni krajini in referenta pri tamkajšnji šolski komisiji. Toda že konec novembra 1853 je Antolić v Petrinji sklenil življenjsko pot.

Več kot pol stoletja od nastanka je dragoceno učilo šole v Rakovcu (Karlovac) ob svoji ustanovitvi leta 1901 dobil Hrvaški šolski muzej v dar od Andrije Filkovića, tedanjega šolskega upravitelja te šole. V ljudski šoli, ki je imela od 1863/64 hrvaški učni jezik, je postalo učilo z nemškim besedilom manj zanimivo. Najbrž ni bila brez vpliva na dar muzeju 1901 tudi sočasna sprememba šolske mreže, saj so ob širitvi Karlovca decembra 1902 na dve bližnji občini, v letu 1903 ukinili ljudsko šolo v Rakovcu. Zadnji ravnatelj šole v Rakovcu je bil prav Andrija Filković, ki je poskrbel, da je staro učilo našlo pot v muzej še pred ukinitvijo osnovne šole v Rakovcu. Učence in učitelje so zatem vključili v bližnje šole v Karlovcu. V muzeju so to podarjeno gradivo uvrstili med učila za prirodopis, med slike za splošni prirodopis (atlas). V publika-

Emerich Antolić, vplivni šolnik v Vojni krajini (Cuvaj 3, 1910, str. 484)

cijo, ki jo je izdal *Hrvatski pedagoško-književni zbor* 1902 o nastanku muzeja in njegovih prvih zbirkah, so zapisali „Antolić Emerich ... Hauptschule zu Rakovac 1868.: Vollständiger Schul-Atlas des Thierreiches. Dar. Pučka škola u Rakovcu.“

Danes je vseh dvanajst zvezkov Bertuchove slikovne enciklopedije (*Friedrich Justin Bertuch, Bertuch's Bilderbuch, Weimar, Gotha: Industrie Comptoir*) dostopne tudi v digitalni obliki v izvodu iz Weimarja in Heidelberga, različne izdaje pa še v Pictura Paedagogica Online, kjer so Bertuchove Slikanice za otroke še posebej navzoče s slikami in z besedilom: *Bertuchs Bilderbuch für Kinder*. Tudi v Sloveniji se najde še kakšen izvod te ilustrirane enciklopedije za otroke: v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem hranijo v zbirki dr. Kotnika pet zvezkov prve, t. j. weimarske izdaje Bertuchove slikanice, ki so izhajali med 1792 in 1805. Nekaj zvezkov dunajske izdaje Bertuchove Slikanice za otroke (*Bilderbuch zum Nutzen und Vergnügen der Jugend/Porte-feuille instructif et amusant pour la jeunesse*, 1-9, 1801-1808), ki je izhajala na Dunaju pri znani pedagoški založbi A. Pichler, pa hranita še Narodna in univerzitetna knjižnica in knjižnica Uršulinskega samostana v Ljubljani.

dr. Branko Šuštar

- Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums, Wien, 1831-1851, 1853, str. 685: Antolic, Emerich, Schulen-Director, zugleich Referent bei der Grenz- Schulen-Commission für die Banal-Slavonische Militär-Grenze zu Petrinia.
- Vollständiger Schul-Atlas des Tierreiches, Zusammengestellt von Emerich Antolich, erster Classenlehrer und Local-Director an der-Hauptschule zu Rakovac im Sluiner Gränz-regiment Nro. 4, Rakovac 1846, HŠM, Zagreb.
- Österreichisches Pädagogisches Wochenblatt zur Beförderung des Erziehungs- und Volksschulwesens, 10, št. 40, 17. 5. 1851, str. 327. Antolich Emerich, Militär-Grenz-Volksschul-Direktor zu Karlstadt.
- Hrvatski školski muzej. Njegov postanek i uredenje, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1902, str. 48.
- Rudolf Strohal, Grad Karlovac opisan i orisan, Karlovac, 1906, str. 89-90, 233-234.
- Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljestva Hrvatske i Slavonije, 3, Zagreb 1910.
- Marija Vrbećić, Antolić, Imbro (Mirko), Hrvatski biogr. leksikon 1, A- Bi, Zagreb 1983, str. 182-183.
- Antolić, Imbro - Hrvatska bibliografija, <http://bibliografija.nsk.hr/hrb/HRB01/index.html>
- Antolić, Mirko. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3141>
- Naturwissenschaftliche Sammlung der HAAB (Herzogin Anna Amalia Bibliothek) Weimar, <https://haab-digital.klassik-stiftung.de/viewer/toc/136229395/1/-/>
- Heidelberg historic literature – digitized, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/bertuch1790ga>
- Pictura Paedagogica Online, <http://opac.bbf.dipf.de/virtuellesbildarchiv/bertuch/bertuch>

Bertuchovo kraljestvo slik iz Hrvaškega šolskega muzeja predstavljamo v Ljubljani. Gostujoča razstava Hrvaškega šolskega muzeja iz Zagreba 2021/22. Avtorica razstave: Kristina Gverić. Besedilo v zloženki: Kristina Gverić, dr. Branko Šuštar. Jezikovni pregled: Tatjana Hojan. Prevod iz hrvaščine: Ljiljana Šuštar. Oblikovanje in prelom: Matjaž Kavar - Raora d.o.o. Ilustracije Bertuchove Slikanice za otroke/Bilderbuch für Kinder iz razstavnega kataloga HŠM Bertuchovo slikovno carstvo, 2016. Uredil dr. Branko Šuštar. Slovenski šolski muzej, zanj mag. Stane Okoliš. Ljubljana 2021, publikacija št. 147.

Bertuchovo kraljestvo slik iz Hrvaškega šolskega muzeja predstavljamo v Ljubljani

BERTUCHOVO KRALJESTVO SLIK

Odkrij skrivnosti otroške enciklopedije

Slovenski šolski muzej

HRVATSKI ŠKOLSKI MUZEJ

„Slikanica je za otroško sobo prav tako nujen in nepogrešljiv pripomoček kot zibelka, punčka ali konjiček na palici. To resnico pozna vsak oče, vsaka mati in vsakdo, ki je vzgajal otroke ...“
Weimar, 16. aprila 1792

F. J. Bertuch

Ob listanju otroške slikovne enciklopedije, ki je nastajala na prehodu iz 18. v 19. stoletje, danes ugotavljamo, da je svet, v katerem živimo stalen in obenem spremenljiv. Pri ljudeh je stalno navzoča želja in potreba po iskanju, raziskovanju in odkrivanju bližnje in daljnje okolice. V njih je prisotna tudi želja po znanju, širjenju znanja in pedagoška ozaveščenost. Ideja ustvarjalca otroške slikovne enciklopedije *Bilderbuch für Kinder / Slikanica za otroke* Friedricha Justina Bertucha je nastala z namenom, da pridobljeno znanje odraslih prilagodi in približa otrokom.

Bertuchova enciklopedija je nastajala od leta 1790 do 1830 v Weimaru, tedaj nemškem in evropskem kulturnem središču. V družbi, v kateri so delovali in ustvarjali Goethe, Schiller in Herder je pokrovitelj in poslovnež F. J. Bertuch ustvaril vse pogoje, ki so omogočili in vplivali na knjižno izdajo, ki je po mnenju mnogih, prva otroška slikovna enciklopedija.

Bertuch in njegova slikanica za otroke

Friedrich Justin Bertuch (1747-1822), ki ga danes označujejo za očeta slikanice, je eden od ustanoviteljev umetniške šole, katere profesorji in učenci so ustvarjali ilustracije bodoče Slikanice za otroke. Bil je tudi izdajatelj literarno kritičnega časopisa in revij posvečenih modi, v katerih so imele ilustracije pomembno vlogo, in so v njih vsak mesec objavljali tudi vsebine iz Slikanice. Ustanovil je tudi tovarno za izdelavo umetnega cvetja in v njej zaposlil samo dekleta iz srednjega razreda z namenom, da jim pomaga k zaslužku za življenje. Ena od teh zaposlenih je bila Christiana Vulpius, ki je postala pozneje Goethejeva soproga. Svoje poslovno »kraljestvo« je Bertuch vodil pod imenom Landes-Industrie-Comptoir (čemur bi lahko rekli Deželno zbirališče industrije, tudi Repozitorij regionalne industrije) in podjetje je zaposlovalo kar desetino prebivalstva Weimara.

Ob poslovnem je Bertuch ustvaril tudi pravo kraljestvo slik – enciklopedijo za otroke v 12 zvezkih na 1185 straneh in s 6000 ilustracijami, tiskano v približno 3000 izvodih. Izdaje njegove enciklopedije so izhajale tudi v drugih pomembnih evropskih mestih npr. v Pragi in na Dunaju. Tako kot Komensky v Orbis Sensualium Pictus ponuja Bertuch bralcu na levi strani vedno slikovno predstavitev, ki jo potem na desni strani pojasnjuje z dejstvi. Tako bralec vidi najprej sliko s tem je poudarek na nazornosti, kar je avtorjevo osnovno pedagoško načelo. Bertuch poudarja pomen lepe in urejene ilustracije, ki naj bo čim manj zapletena, da ne zmede otroške domišljije. Besedilo

mora biti zgoščeno, jasno zasnovano in prilagojeno otroku. V slikanici je otroku predstavljen svet, ki mu je tuj, nepoznan in oddaljen, kakršnega ne more videti v svoji okolici in ne sodeluje v tem svetu. Otroka vodi slikanica, ki mu odkriva svet kot aktivnemu udeležencu in s tem tudi doseže osnovni namen – to je učenje. Prav to je Hrvaški šolski muzej želel doseči z razstavo Bertuchovo kraljestvo slik.

Hrvaški šolski muzej, ki v letu 2021 obhaja že 120 letnico, s to razstavo predstavlja prejeto gradivo v prvem letu svojega delovanja. V tem davnem letu 1901 je muzej prejel pomembno donacijo šole Rakovac pri Karlovcu. Sedaj predstavljamo že 120 let v muzeju varovanih, skoraj popolnih sedem zvezkov Bertuchove ilustrirane enciklopedije za otroke, ki jo je v prvem desetletju 19. stoletja izdala založniška hiša A. Pichlers Witwe & Sohn na Dunaju.

Kdo in zakaj je „uničil“ Bertuchovo Slikanico iz Šolskega muzeja?!

Slikanica je otroku enako pomembna kot zibka, punčka ali leseni konjiček, je napisal Bertuch v predgovoru. Bertuch ni bil nasprotnik izrezovanja ilustracij iz Slikanice za otroke. Menil je, da se otrok lahko, sme in mora z njimi igrati, izrezovati, sestavljati in jih uporabljati. Slikanica je ta, ki ga vodi v njemu že znani ali neznani svet, mu ga odkriva na način, da pri tem sam aktivno sodeluje ter tako Slikanica s tem doseže osnovni namen - učenje. In prav to so počeli leta 1846 učenci iz šole Rakovac pod vodstvom učitelja Emerika Antolića (1801-1853). Celo šolsko leto so pridne roke učencev izrezovale ilustracije iz sedem zvezkov Bertuchove slikanice, ki je bila pozneje darovana Šolskemu muzeju. Rezultat njihovega dela je torej „Popolni šolski atlas kraljestva živali“ na 161 straneh. V letu 1901 so prihajali v tedaj ustanovljeni Hrvaški šolski muzej darovi iz cele Hrvaške in tudi Evrope.

Eden od teh darov je prav ta Šolski atlas šole iz Rakovice, ki ga je s sedmimi zvezki Bertuchove Slikanice za otroke podaril upravitelj šole Andrija Filković. To pojasnjuje, zakaj Hrvaški šolski muzej kot edini v državi hrani v svoji Zbirki učil in učnih pripomočkov skoraj celotnih prvih sedem zvezkov izdaje *Bilderbuch für Kinder / Slikanice za otroke* avtorja in izdajatelja Friedricha Justina Bertucha.

Kaj dela Hrvaški šolski muzej?

Z razstavo želimo javnost in obiskovalce, otroke in učence, seznaniti s tem pomembnim delom zanimivega entuziasta, erudita, evropskega intelektualca, ki je živel na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Želimo pa tudi spomniti, da je Hrvaški šolski muzej pomembna ustanova, ki na Hrvaškem zbira, hrani in razstavlja gradivo o zgodovini šolstva, ustanova, ki varuje zgodbe naših šol, učencev in učiteljev. Bertuch je s svojo *Slikanico za otroke* naredil prav to kar Hrvaški šolski muzej dela v vseh 120 letih delovanja: vzgaja in izobražuje, zapisuje, evidentira, določa in urejuje svet okoli sebe, da bi ga ohranil za naslednje rodove.

Kristina Gverić, Bertuchovo slikovno carstvo. Otkrij tajne dječje enciklopedije, Katalozi izložaba Hrvatskoga školskog muzeja, Zagreb: HŠM 2016, 148 str.

Kristina Gverić

emerik antolić*

*sestavljalec Popolnega šolskega atlasa kraljestva živali 1846

Že dobrih 120 let je minilo odkar so v Zagrebu 19. avgusta 1901 odprli Hrvaški šolski muzej v palači hrvaškega učiteljstva („Hrvatski učiteljski dom“), postavljeni v soseščini osrednjega gledališča sredi Zagreba. V rušilnem potresu, ki je 22. marca 2020, prizadel Zagreb in okolico, je bila poškodovana tudi stavba muzeja. Tako jubilej ni priložnost za slovesnosti, je pa možnost za sodelovanje, da hrvaške muzejske kolegice z razstavno dejavnostjo opozorijo na svoje povezovalno delo na področju kulture.

Tudi temu je namenjena razstava, ki se obrača k malim in malo večjim obiskovalcem predvsem z likovno govorico slikanice. Takšne, ki je od 1846 služila za nazorni pouk na štirirazredni glavni šoli v Rakovcu pri Karlovcu v tedanji Vojni krajini kot „Popolni šolski atlas kraljestva živali / Vollständiger Schul-Atlas des Thierreiches“, ki ga je z ilustracijami iz Bertuchove slikanice sestavil 1846 tedanji voditelj šole Emerik Antolić, v virih naveden tudi kot Emerich Antolich. Prav karlovški del Vojne krajine je v 19. stol. slovel po dobrih šolah in znamenitih učiteljih kot jih našteva hrvaški zgodovinar šolstva Antun Cuvaj: Josip Bach, Antolić, Fras, Hübl in Radočaj. Rakovac pri Karlovcu je bil tudi s pedagoškimi tečajji središče izobraževalne dejavnosti, Antolić pa tudi strogi recenzent rokopisov učbenikov, kot kaže njegova obsežna ocena nemške slovnice za krajiške šole iz leta 1839. S poučevanjem je Antolić pričel v Bjelovaru ter nadaljeval v Otočcu in kot nadučitelj na glavni šoli v Rakovcu (Karlovac). Na Dunaju je 1829 obiskoval učiteljski tečaj za takšen pouk. Antoliću lahko sledimo po avstrijskem vojaškem šematizmu od 1831 na nemški glavni šoli v Rakovcu (Karlovac) kot nadučitelju, omenjenem v tem delu Vojne krajine poleg še drugih štirih nadučiteljev v Gospiću, Otočcu, Ogulinu in Senju.

Ljudska šola v Rakovcu je po zgodovinskih zapisih ravnatelja karlovške realke Rudolfa Strohalaa iz 1906 tam delovala od 1819/20 kot štirirazredna glavna šola – vzorna normalka ali „Muster-Normal-Hauptschule“ – za področje slunjskega polka, ki je tja preselil svoj štab. Začetni pouk v tej šoli je bil v hrvaščini, nemščina pa je postala učni jezik v četrtem razredu, ki je trajal dve leti. Šola je veljala za kvalitetno in je bila na dobrem glasu tudi med prebivalci bližnjega Karlovca, saj so radi pošiljali svoje otroke k šolskemu pouku v Rakovac. Zaradi nemščine so na njej poučevali tudi učitelji s Kranjske in Štajerske. Iz te ljudske šole se je razvila realka v Rakovcu, a ko sta se šoli 1863/64 razdelili, je ljudska šola nadaljevala delo s povsem hrvaškim učnim jezikom in z nemščino le kot učnim predmetom.

Vollständiger Schul-Atlas des Thierreiches / Popolni šolski atlas kraljestva živali, zbral Emerich Antolich, Rakovac 1846 (naslovnica, HŠM)